

Tıbbı Yön Verenler

***Tıbbi Mucizeler: Tıp Tarihinden Yaşamı Değiştiren 100 Gelişme*, Eugene W. Straus- Alex Straus, Çev. Nurcihan Durmuş, Domingo Yayınları, İstanbul 2009, ISBN 9789944083744**

Şeyma Nur Gürses¹

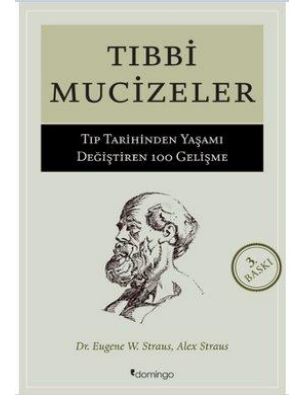
“Prometheus insanlığa ateşi hediye etti ve onunla birlikte bilimi, Hekim Apollo, bize tedavi etme sanatını hediye etti ve onunla birlikte merhamet duygusunu.”²

Kitabın yazarlarından Dr. Eugene W. Straus 150’yi aşkın bilimsel makalesi olan emekli bir profesördür. Alex Straus ise Dr. Straus’un oğludur ve gazetecidir. Dr. Straus bu kitabı yazma sebebinin Tıp Fakültesinde yaşadığı bir olay olduğunu anlatmaktadır. Olgu

sunumu sırasında kendisine, “Dr. Straus, tıp fakültesini bırakmamam için bir neden söyleyin bana. Hekimlik mesleğinin nesi güzel bu kadar?” şeklinde yöneltilen soru sonucunda bu kitabı yazmaya karar vermiştir. Proje büyüdükçe hekim olmayan birisinin bakış açısına da ihtiyaç duymaya başladığından oğlunu da bu işe dahil etmiştir.

Dr. Eugene Straus’un *Rosalyn Yalow, Nobel Laureate* isimli biyografik bir kitabı daha vardır. Alex Straus’un ise *Guerilla Golf* adında bir kitabı vardır.

Tıbbi Mucizeler kitabı orijinal dilinde ilk olarak 2006 yılında, kitabın Türkçe çevirisi ise 2009 yılında basılmıştır. Kitap, yüz yıllardan beridir insanların muzdarip olduğu hastalıklar için geliştirilen tedavi yöntemlerini, sağlık hizmetleri alanında gerçekleşen yenilikleri ve dönüm noktalarını, bilim insanlarının fikirlerini ve başarılarını ele almıştır.

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, 1.Sınıf öğrencisi seymagurses95@gmail.com

(Bu yazı Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Prof. Dr. Hasan Hüseyin Eker yönetiminde “Halk Sağlığı Yazarlık Atölyesi” kapsamında üretilmiştir.)

² Eugene W. Straus- Alex Straus, *Tıbbi Mucizeler: Tıp Tarihinden Yaşamı Değiştiren 100 Gelişme*, Domingo Yayınları, İstanbul 2009, s.11.

Bu konuda yazılmış *Tıpta Çığır Açan Buluşların Küçük Kitabı* ve *Tıp Tarihi* gibi kitaplar da mevcuttur. Fakat yazar bu kitapta tıp tarihine yön veren gelişmeleri daha geniş bir şekilde ele almış ve yer yer kitabı yazdığı yıllardaki duruma da atıflar yaparak okuyucunun bakış açısını genişletmiştir. Yazıldığı tarih açısından bakıldığında; sadece tıp tarihini değil tıbbın bugününü de ele almaktadır.

Dönüm Noktaları

Kitap yüz başlıktan oluşmaktadır. Her başlıkta sağlık alanında dönüm noktası olan bir gelişme ele alınmaktadır. Yazar bu gelişmeleri seçerken bazı kriterlere dikkat etmiştir. Bunlar: tıp biliminin yönünü değiştirmesi, çekilen bir ızdıraba büyük ölçüde son vermesi, sağlık ve hastalık kavramlarının anlaşılmasında başlıca rol oynaması ve hastalıkların önlenmesi, teşhisi ya da tedavisinde büyük ilerlemelere neden olmasıdır. Bu kriterlerden birine ya da birkaçına uyan gelişmelere kitabında yer vermiştir.

İlk ele aldığı konu, hasta insanların terk edildikleri toplumdaki tedavi edildikleri topluma geçiş dönemidir. Tıp tarihindeki en büyük gelişmenin, hastalıklı olandan kaçmak veya onu terk etmek yerine, onu tedavi etmek için çaba harcamak, ona merhamet göstermek ve onu korumakla başlayan gelişme olduğuna inanmaktadır. Yazar sıklıkla merhamet duygusuna atıf yapmaktadır. Sağlık alanında çalışan insanların bu değerlerinin gelişmiş olmasını istemektedir. Tıp tarihi birçok mucizevi gelişmeye şahit olmuştur fakat en büyük gelişmenin insani değerler alanında yaşanması gerektiğini söylemekte: "Hala en büyük değer bir bireyin diğeri için kaygılanmasıdır." diye de eklemektedir.

Hayata Karşı Duyulan Merak

Kitapta yer alan gelişmelerde gördüğümüz ortak şey meraktır. Bu yeni buluşlara imza atan veya var olan şeyleri geliştiren insanlar, kimi zaman engellere rağmen kendilerini tehlikeye atarak çalışmaya devam etmişlerdir. Yazarın Leeuwenhoek için söylediği: "Onu diğerlerinden farklı kılan yaptığı aletler değil hayata karşı duyduğu meraktır." sözü kitapta yer alan tüm mucitler için söylenebilir. Bu merak Leeuwenhoek'a mikroskopik hayatı keşfettirirken, kimilerine insan vücudunun sırlarını açmış, kimilerine tedavi ve korunma yollarını göstermiştir. Bazen buluşlarında şansın da yanlarında olduğunu düşünsek de göz ardı etmememiz gereken şey; yıllarca süren çalışmalar sonunda, o tek bir an şans onlara yardımcı olmuştur. Tıpkı Pasteur'ün de dediği gibi şans hazırlıklı beyinleri ödüllendirmiştir.

Yazar bu gelişmeleri ve buluşları anlatırken objektif olmaya da özen göstermiştir. Örneğin çiçek aşısını anlattığı bölümde Edward Jenner'ın, kendisinden önce de çiçek aşısı uygulamalarının olduğunu bilmesine rağmen, yayınladığı kitabında bunları kendi buluşu gibi sunduğunu söylemektedir. Kitapta yer alan bilgilere göre; çok önceleri ineklerde de çiçek hastalığına benzer bir hastalık olmaktadır ve hasta ineklerin memelerinin çevresinde cerahatli sivilceler bulunmaktadır. Sütçü kadınlar, ellerindeki çatlaklardan, bu hastalığın ölmüş mikroplarını alarak bağışıklık kazanmaktadırlar. Dahası Osmanlı sarayında çiçek aşısı yaklaşık yüz yıldır uygulanmaktadır.

Bu bilgiler, yazarın araştırmalarını geniş çaplı bir şekilde yaptığını ve tarafsız olarak aktarmaya gayret ettiğini göstermektedir.

Dünden Bugüne

Yazar, anlattığı gelişmelerin bugünkü durumuna da sık sık değinmektedir. Bir nevi geçmişten ne kadar ders çıkardığımız ve ne kadar gelişebildiğimiz konusunda bizleri sorgulamaya itmektedir.

Kanalizasyon sistemlerinin gelişmesi bölümünde, temiz suyun hayatımızın ne kadar önemli bir yerinde olduğunu söylemektedir. Milattan önce yapılan kanalizasyon sistemlerinden başlayarak modern kanalizasyon sistemlerine nasıl geldiğimizi ve bunların nüfusa da bağlı olarak sürekli değişim ve yenilenme içinde olduğunu anlatmaktadır. Kirlenmiş atık suyun içme suyuna karışmasının engellemesi gerektiğinin ne kadar önemli olduğunu John Snow örneğinde görmekteyiz. Snow, kolera mikrobunun bilinmediği bir zamanda, Londra'daki kolera salgınının su kaynağından bulaştığını göstermiştir. Bu buluş, tüm Avrupa'yı alarma geçirmiş ve su kaynaklarının lağım sularının sızıntılarından korunması için çalışmalara gidilmiş, birçok yöntem geliştirilmiştir. Yazar bu bilgilerin ışığında, şu sözlerle bugünü gözümüzün önüne sermiştir: "Bugün dünyanın birçok bölgesinde su kaynaklarının kalitesi belirlenen kritik değerlerin altına düşmeye başlamış ve her geçen gün daha çok insan, sağlıklarının, "doğal" kaynaklardan gelen şişelenmiş suya ödedikleri para olduğuna inanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, tüm hayatını, halk sağlığını ve halka açık su kaynaklarını iyileştirmeye adanmış John Snow'u (eğer bilseydi) hiç şüphe yok ki hayal kırıklığına uğrattı."³

³ W. Straus, Alex Straus, *a.g.e.*, s.96.

Yine tıp tarihinde önemli bir dönüm noktası olan cerrahi anestezinin gelişmesi bölümünde, o zamanlar, kimyasal analjeziklerin cenini etkileyebileceği düşüncesiyle doğumda kullanılmasından çekinildiğini söylemektedir. Aynı zamanda doğum sırasındaki bu duyu kaybının anne ile bebek arasındaki bağı da etkileyebileceği düşünülmekteydi. Özellikle din adamları İncil’de yer alan “Acı çekerek çocuğunu doğurman gerek” ayetini delil göstererek buna karşı çıkmaktaydı. Fakat Kraliçe Victoria 1859’da sekizinci çocuğunu kloroform kullanarak doğurunca tüm bu düşünceler değişmiştir. Hatta zamanla bu uygulama, daha üstün yöntemler gelene kadar yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yazar tekrar bugüne gelerek, şu anda birçoğumuzun normal doğumu tercih etmeye çalıştığımızı söylemektedir. Bu da bilimsel değişim ve gelişmelerin insanoğlunun davranışına yansması olarak değerlendirilebilir.

1 Numaralı Gelişme

Yazar, Tıp Fakültesindeki hekimler arasında yaptığı bir anket sonucunda, genetik kod buluşuyla birlikte DNA yapısının çözülmesinin “1 numaralı gelişme” seçildiğini söylemektedir. Yazar DNA ve genetik kodla ilgili çeşitli gelişmeleri kitabına almıştır. Aynı zamanda anlattıklarının anlaşılabilmesi için çeşitli benzetmelere de başvurmuştur. Örneğin proteinlerin yapısını anlatırken, yapıtaşı olan aminoasitleri farklı boncuklara benzeterek, sıra sıra dizildiklerini ve birbirlerine bağlı olduklarını anlatırken okuyucunun zihninde somutlaştırmasını sağlamıştır.

Bununla birlikte bu konudaki bir soruna da değinmiştir. Amerikan Patent ve Ticari Markalar Ofisi, canlı organizmaların hücresel yapılarıyla ilgili buluşlara patent vererek kişileri ödüllendirmektedir. Bazı iş adamları genlerini değiştirdikleri boyalı pamukları veya gürbüz fasulyelerin patentini alarak bunları bir buluş gibi göstermektedir. Ayrıca yine bazı girişimciler de insan genomunu parselleyerek patent almakta ve buldukları bu dizileri kendi malları gibi görerek bu konuda araştırma yapmak isteyenlerden lisans ücreti talep etmektedirler. Yazar, DNA dizilerine patent verilmesine karşı çıkan ve bunu savunanların görüşlerini ayrı ayrı sıralamıştır ve kendisinin de bu uygulamayı hoş görmediğini belirtmiştir. Hemen arkasından ise ilginç bir olay nakletmiştir: 2000 yılında Donna Rawlinson MacLean isimli bir kadın kendi patentini almaya teşebbüs etmiş ve patent ofisine “kendim” isimli bir başvuru yapmıştır. Bu durumu, “Kendimi yetiştirmem ve bulmam 30

yılımı almıştır ve şimdi ise bu buluşumu, genetik ve diğer çalışmalar gibi izinsiz kullanımlara karşı korumak istiyorum.”⁴Şeklinde açıklamıştır.

Yazar, sadece gerçekleşen buluşları değil henüz başarıya ulaşmamış ama başarıya ulaştığında tıp tarihini etkileyecek önemli gelişmelere de değinmiştir. Mesela gen terapisi yöntemini ele alıp bu konuda yapılan çalışmaların başarısızlıkla sonuçlandığını ve deneyde kullanılan kişilerin zarar görmesinden dolayı çalışmaların askıya alındığını dile getirmiştir. Ancak gelecekte daha güvenilir deneyler yapabilmek için araştırmaların sürdüğünü, her ne kadar daha kırk fırın ekmek yemek gerekse de bu tedavi yaklaşımının gelecekte bir mucizeye dönüşeceğine inancının tam olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra kitabın yazıldığı tarihten bugüne kadar bu alanda yeni gelişmeler olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir.

Sağlık Sektörü

Yazar, kitap boyunca sağlık sektörüyle ilgili gelişmelere de yer vermiştir. Kitaba göre; tarihte bilinen ilk şifacılar şamanlardır. Uygulamaları bir ücrete mukabil olmayıp, ruhsal kaynaklardan aldıkları güçlerle şifa verdiklerine inanılmaktadır. Tıp tarihinde bilinen kayıtlı ilk tedavi uygulamalarına ise Eski Mısır ve Hammurabi Kanunları'nda rastlanmaktadır. Batı'da hekimliğin bir meslek olarak yerleşmesi ise Orta Çağ'ın sonlarına doğru olmuştur. Sonraki birkaç yüzyılda hastaların muayene olmak istedikleri hekimi seçebildikleri muayene hekimliği yaygınlaşmaya başlamıştır. Fakat bu beraberinde eşitsizliği de getirmiştir. Tüm bu gelişmeler sağlık sistemlerinin adım adım düzenlenmesine neden olmuştur. Bununla birlikte sağlık sigortaları doğmuş, sağlık hizmetleri kamulaşmıştır. Yakın tarihe kadar kadınlar ve azınlıklar (siyahiler, Kızılderililer vb.) sağlık sisteminde çok yer almıyordu. Tıp bilimini kadınlara ve azınlıklara açmak için de mücadeleler verilmiştir. Aynı zamanda yazar, koruyucu hekimlik için de bir bölüm ayırmış ve aslında bu kitapta değinilen birçok şeyin koruyucu hekimlik kapsamına girdiğini ama hastalıklardan korunmanın sadece sağlık çalışanlarıyla değil bireyler ve devletin de iş birliği ile gerçekleştirilebileceğini söylemektedir.

Sonsöz olarak kitap boyunca değindiği merhamete atıf yaparak kitabını bitirmiştir: “Charles Dickens'in *İki Şehrin Hikayesi* adlı romanında da dediği gibi, “İyi zamanlarımız da oldu, kötü

⁴ W. Straus, Alex Straus, *a.g.e.*, s.126.

zamanlarımız da..." Şimdi bize düşen, içimizdeki bu iyi tarafın ağır basmasına izin vererek işimize devam etmektir."⁵

Sonuç

Kitabın konusu sağlık alanındaki gelişmeler olduğu için yazar yer yer terimsel ifadeler kullanmıştır. Fakat buna rağmen dili anlaşılır ve akıcıdır. Lise ve üzeri eğitim düzeyinden herkesin okuyabileceği bir kitaptır. Yazar, kitap boyunca bölüm sonlarına, o konuyla ilgili tavsiye kitaplar kısmı koymuştur. O alana ilgisi olan kişilerin araştırma yapması için güzel bir olanak sağlamaktadır. Yazar, bazı konularda kendi görüşlerine yer vermekten de kaçınmamıştır. Fakat paylaştığı bilgiler araştırmalarına dayanmaktadır ve kaynaklarına kitabın sonunda yer vermiştir. Tüm bunların yanında kitabın 2006 yılında basılmasından dolayı güncel bilgiler içermemesi söz konusu olabilmektedir. Ayrıca yazar tıp tarihindeki bu gelişmeleri daha çok Batı tabanlı ele almıştır. Şüphesiz ki Doğu'da da sağlık alanında birçok buluş ve tıp bilimine birçok katkı mevcuttur. Sağlık sektörünün durumunu daha iyi değerlendirebilmek ve geçmişte yaşananlardan ders çıkarabilmek için özellikle sağlık alanında okuyan ve bu alana ilgi duyan kişilerin okuması faydalı olacaktır.

⁵ W. Straus, Alex Straus, a.g.e., s.398.